

De Fryske Marren

#Vertrouwd & Dichtbij

Programma 2022-2026

Voorwoord

Voor u ligt het verkiezingsprogramma 2022-2026 van CDA De Fryske Marren. Hierin kunt u lezen waar we ons als CDA De Fryske Marren de komende vier jaar voor willen inzetten. De afgelopen periodes mochten we al mee gestalten geven aan het beleid van gemeente De Fryske Marren; in dit programma geven we dan ook aan wat we al goed vinden en waar we zeker mee door willen gaan. Daarnaast zijn er natuurlijk wensen. Wensen uit de samenleving, wensen van onze leden en wensen van onze fractie. Deze zijn verwoord in dit verkiezingsprogramma. Onder elke paragraaf vindt u onze speerpunten voor nieuw beleid in het groen opgesomd.

Deze wensen zijn zorgvuldig opgesteld. De afgelopen maanden hebben we namelijk bij verschillende mensen informatie opgehaald voor het verkiezingsprogramma. Zo zijn we in gesprek geweest met dorpen en stad, verenigingen, ondernemers en belangenverenigingen. Zij staan midden in de samenleving en weten wat er speelt. Daarnaast hebben we uiteraard ook informatie bij de huidige fractie opgehaald en hebben we onder onze leden een enquête uitgezet. Al deze verzamelde informatie, samen met het CDA gedachtegoed, heeft geleid tot dit verkiezingsprogramma.

Onze jongeren zijn onze toekomst. Wij vinden hun stem heel erg belangrijk. Daarom hebben wij hen de kans gegeven om hun visie op De Fryske Marren te geven. Deze visie is opgenomen in dit programma in het laatste hoofdstuk. De punten die overeenkomen met de CDA visie zijn in elk hoofdstuk zichtbaar gemaakt, door het jongerenstandpunt blauw te maken. Bij de jongerenstandpunten die niet direct overeenkomen of aan de orde zijn voor het CDA, gaat de CDA fractie de komende raadsperiode de uitdaging aan om hun meningen mee te wegen en erover in gesprek te gaan bij de standpuntbepaling.

We willen alle mensen die input hebben geleverd hartelijk bedanken voor hun bijdrage, met name de groep jongeren die ons ook de afgelopen raadsperiode al op verschillende beleidsterreinen hun ideeën heeft meegegeven.

CDA programmacommissie 2021
Luciënne Boelsma
Meine van Dijk
Cor Flapper
Geeske Homma

Inleiding

‘Vertrouwd en dichtbij’

Met deze slogan ging het CDA vier jaar geleden de verkiezingen in. Samen met onze inwoners, vrijwilligers, instanties en professionals hebben we toen ons verkiezingsprogramma geschreven.

We staan nu aan het begin van een nieuwe raadsperiode waarin we verder mogen bouwen aan onze mooie gemeente De Fryske Marren.

Afgelopen twee jaar hebben we ervaren dat de coronapandemie een enorme impact op ons allen heeft gehad. Het naar elkaar omzien werd nog belangrijker, al moest het op (fysieke) afstand. Ook werd er een beroep gedaan op onze solidariteit om kwetsbare inwoners te beschermen tegen de gevolgen van een coronabesmetting. Het woord ‘dichtbij’ kreeg een andere dimensie en ons vertrouwen werd op de proef gesteld. De coronacrisis heeft extra aan de oppervlakte gebracht hoe belangrijk het is om in verbinding met de ander te staan. In een samenleving die verhardt, polariseert en individualiseert, vindt het CDA de oplossing in kracht van de gemeenschappen. Coöperaties, verenigingen, familiebedrijven en bovenal het gezin. Het gezin (in al zijn huidige verschijningsvormen) als hoeksteen van de samenleving, nu meer dan ooit, kenmerkt de maatschappijvisie van het CDA. In het gezin staan zorg voor elkaar en de opvoeding van de eventuele kinderen centraal.

Nieuwe inzichten kwamen ook op ons pad en hebben zeker invloed op het nu voorliggende verkiezingsprogramma. Tijdens de lockdown zagen we een ervaring van de natuur. Onze reisbewegingen verminderden en dat had een positieve invloed op de kwaliteit van lucht en water. Dat zagen ook anderen en daardoor zien we dat naast onze eigen inwoners ook mensen uit andere delen van ons land genieten van De Fryske Marren; ze komen hier recreëren en ook wonen.

Samen zullen we iets moeten vinden van de claim op de grond in De Fryske Marren. We zijn een agrarische gemeente en dat willen we behouden. We zien vraag naar huizen, biodiversiteit, recreatie en klimaatmaatregelen. Samen moeten we zoeken naar oplossingen, waarbij we op basis van draagvlak moeten gaan ontwikkelen.

Als CDA hebben we ook dit keer weer heel veel informatie uit de samenleving gehaald als input voor dit programma, want ‘alleen ga je sneller, maar samen kom je verder’. Onze leden en de verschillende belangenverenigingen hebben aangegeven waar aandacht voor moet zijn;

- Woningbouw,
- Openbaar groen en fiets- en wandelpaden,
- Dorpshuizen en verenigingsleven.

Daarnaast leggen we accenten op basis van onze vier CDA-kernwaarden:

Gespreide verantwoordelijkheid

Dorpshuizen, sportclubs, culturele instellingen, scholen, kerken, zorginstellingen, bedrijven, vrijwilligers enz. Samen vormen ze de smeerolie van onze samenleving.

Hoe geven we ze voldoende ruimte en waardering?

Publieke gerechtigheid

De overheid, en dus de gemeente, is er om samenleven mogelijk te maken voor ons allemaal en moet ook mensen beschermen.

Zijn we hier tevreden over of moeten er zaken veranderen?

Solidariteit

Het Bijbelse begrip naastenliefde roept ons op zorg te dragen voor kwetsbaren in de samenleving. Door betrokkenheid versterk je de wil om er voor elkaar te zijn.

Gebeurt dit voldoende of is er meer nodig?

Rentmeesterschap

We willen zorg dragen voor elkaar, voor dieren, de schepping en voor de toekomst.

Is De Fryske Marren voldoende bezig met de toekomst van de volgende generatie?

Tenslotte

In het voor u liggende programma proberen we antwoord te geven op deze vragen. Soms zal dit uitgebreid zijn, een andere keer aansluitend aan wat er nu al gebeurt.

We hopen dat dit programma u aanspreekt en we gaan graag in gesprek over de plannen en ideeën die we hebben.

Veel leesplezier!

1.1. Prettig en veilig wonen

We vinden de stem van de dorpen en stad heel erg belangrijk. De woonvisies die op dit moment gemaakt worden, zijn leidend in het prettig en veilig wonen. Om ervoor te zorgen dat de woonvisies ook tot uitvoering komen wil het CDA een wooncoördinator, die de dorpen en de stad begeleidt met bouwplannen. Nu is het vaak zoeken naar de juiste weg om initiatieven uit 'de mienskip' verder te brengen. Op deze manier is het geborgd in de organisatie en vindt er geen willekeur in behandeling plaats. Hierdoor kan burgerparticipatie serieus worden opgepakt, zonder de dorps-, stad- en wijkbelangen teveel te belasten.

In gemeente De Fryske Marren is het prettig wonen en recreëren. Wij willen dat dit geldt voor iedereen en zeker voor onze jongeren. Er zijn op dit moment te weinig geschikte woningen. Wij willen extra aandacht voor de lastige positie van starters, senioren, mensen met een kleine portemonnee en éénpersoonshuishoudens bij het vinden van een geschikte huur- of koopwoning. In onze gemeente met een bevolkingsgroei kiezen we voor 'bouwen voor de eigen behoefte'. Dat betekent dat er niet alleen in de grote kernen gebouwd wordt maar ook in de kleine kernen.

Naast het snel bouwen voor maatschappelijke vraagstukken, willen we ook een plan van aanpak voor starters. Het is belangrijk om te onderzoeken hoe jongeren in aanmerking kunnen komen voor goedkope(re) woningen. Te denken valt aan een bepaalde manier van financieren en voorrang.

Ook willen we dat de gemeente gerichte prestatieafspraken met de woningcorporaties maakt over de hoeveelheid en de kwaliteit van het woningaanbod. We willen woningbouwcorporaties meer ruimte geven om met bouw en de verduurzaming aan de slag te gaan.

We omarmen particuliere wooninitiatieven. Nieuwe woonconcepten krijgen vrijheid en medewerking om te ontwikkelen. Dit draagt optimaal bij aan de diversiteit en het aantal woningen. Wij willen de initiatiefnemers hierbij daadwerkelijk ondersteunen en hebben in juli 2021 een motie ingediend om hiervoor ambtelijke capaciteit vrij te maken. Deze motie is aangenomen en moet resulteren in de eerder genoemde wooncoördinator.

Het bouwen van tijdelijke woningen (flexwonen) is een effectief middel in de strijd tegen woningnood, dat snel kan worden toegepast. Hiermee bieden we perspectief aan mensen met een acute woonvraag, die met de reguliere woningtoewijzing tussen wal en schip vallen. Denk hierbij aan starters, gebroken gezinnen of mensen die een baan gevonden hebben in een nieuwe omgeving. Wij zetten hierbij maximaal in op de mogelijkheden voor versnelde bestemmingsplan procedures en de bouw van tijdelijke woningen (mogelijk op basis van de 'Crisis- en Herstelwet').

We willen bij nieuwbouwwoningen voorrang voor inwoners van de gemeente. Kopers moeten een sociale en/of economische binding hebben met de woonplek. Dit wordt wat ons betreft onderdeel van de verkoopvoorwaarden van nieuwe woningen. Wij zetten ons maximaal in voor het flexibel omgaan met bijzondere woonvormen. De combinatie van wonen en zorg voor een gehandicapt kind of familie in de directe woonomgeving vindt het CDA vanzelfsprekend. Hiervoor kan de gemeente vergunningen voor flexibele bouwconcepten met een bepaalde duur afgeven, waarna de opstal, als de zorg taak is beëindigd, wordt verwijderd.

Het CDA ziet kansen voor de zogenoemde 'woonhofjes'. Naast wonen en zorg kunnen starters, oudere jongeren, jongere ouderen en senioren bij elkaar wonen in een levendige gemeenschap waar men

elkaar kent. Daarnaast zien we kansen in het splitsen van woningen, vrijkomende boerderijen en bijvoorbeeld Tiny Houses. Iedereen wil wonen in een veilig, schoon en plezierig dorp/wijk of stad. Voor een plezierige, veilige straat of wijk zorg je met z'n allen. Samenwerking tussen de buurtagent, sociaal werk De Kear, plaatselijk belang en de dorpencoördinator werkt in bepaalde dorpen goed. Goede voorbeelden kunnen ook werken in andere plaatsen. We willen graag dat alle partijen aan tafel zitten wanneer er veiligheidsvragen zijn. De buurtapp is een hulpmiddel bij onveilige situaties. Veiligheid op het gebied van gezondheid wordt verbeterd door de aanwezigheid van een AED in een dorp/wijk/stad. Het CDA wil dat cursussen en onderhoud betaald worden door de gemeente.

CDA De Fryske Marren wil

- aan de slag met de woonvisies van de dorpen en de stad
- een wooncoördinator die de bouwplannen in de woonkernen begeleidt
- de druk op de woningmarkt wegnemen door versnelling van projecten, ruimte voor flexwoningen en semipermanente woningen, en meer huurwoningen
- de mogelijkheid om woningen te kunnen splitsen
- voorkomen dat huizen met een woonbestemming recreatief worden gebruikt
- een plan van aanpak voor starters op de woningmarkt
- het Frysk Planburo inschakelen om de toekomstige woningmarkt DFM in beeld te brengen in relatie tot de demografische ontwikkeling
- dat de gemeente zelf zo nodig weer grond ten behoeve van woningbouw gaat kopen
- dat cursussen en onderhoud van de AED's wordt betaald door de gemeente
- alle kansen aangrijpen om op dit moment te bouwen
- kleine kavels voor jongeren uitgeven
- appartementencomplexen bouwen
- meer huurwoningen
- voorkomen van opkoop van woningen door investeerders
- onderzoek naar toekomstige behoefte woningbouw

1.2. Openbaar groen en openbare ruimte

Het openbaar groen zorgt voor de uitstraling van de gemeente en de beleving van de bewoners. Een aantal jaren geleden is hier op bezuinigd en ook de manier van onkruidbestrijding moest worden veranderd. In de beleving van veel van onze inwoners is het er niet op vooruit gegaan. Het openbaar groen, de verzorging van onze wegen, stoepen, plantsoenen en bermen is het visitekaartje van onze gemeente. Daarom wil het CDA naar een beter onderhoudsniveau van het openbaar groen en wegen, zodat de gemeente er netjes en verzorgd uitziet. Dit geldt ook voor de door de gemeente onderhouden begraafplaatsen. Het kleurrijker en diverser maken van ons groen vinden we belangrijk, maar er moet altijd oog zijn voor veiligheid en netheid. Dit geldt met name voor de bermen en parken.

Bewonersinitiatieven gericht op openbaar groen en openbare ruimte willen we als CDA graag steunen en grote veranderingen zien wij dan ook in overleg met de omwonenden.

Het onderhoud zowel binnen als buiten de bebouwde kom mag geen overlast veroorzaken voor de omgeving (overtollige distelgroei, inheemse soorten zoals berenklaauw) of problemen geven voor de verkeersveiligheid.

Het CDA wil dat De Fryske Marren een verkeersveilige gemeente is. Dit betekent voldoende aansluitende fiets- en wandelpaden en aandacht voor snel- en groot verkeer op de binnenwegen. Voor de komende jaren willen we geld vrijmaken voor het achterstallig onderhoud van de wegen. Bij gevaarlijke situaties willen we inzetten op snelheid verlagende maatregelen. Mooie voorbeelden hiervan zijn de bloembakken in Bantega en Wyckel. Aangewezen 30 km-wegen ook als zodanig gaan inrichten; dit bevordert daadwerkelijk de verkeersveiligheid. Daarnaast blijven we ons

inzetten voor een aquaduct in de A6. Ook hier vinden gevaarlijke verkeerssituaties plaats.

Via het provinciaal overleg zullen we ons blijven inzetten voor een goed dekkend OV-netwerk in De Fryske Marren.

CDA De Fryske Marren wil

- geld beschikbaar stellen om het niveau van openbaar groen omhoog te brengen
- geld beschikbaar stellen voor aansluitingen van fiets- en wandelpaden
- geld beschikbaar stellen voor achterstallig onderhoud van wegen
- doorlopend lobbyen voor een aquaduct in de A6

1.3. Recreatie

Recreatie is een belangrijke pijler in onze gemeente. Het zorgt voor 10% van onze werkgelegenheid en draagt in grote mate bij aan de landschapsinvulling. De toeristische sector wordt in veel gemeenten in Nederland als een economische drager gezien en hierdoor zie je een onderlinge strijd om de toerist aan zich te binden. Als CDA vinden we dan ook dat we niet stil moeten staan in de ontwikkelingen. We vinden het belangrijk dat er diversiteit is in het aanbod en voor elke doelgroep. Als CDA willen we nieuwe initiatieven van ondernemers graag steunen, wel beoordeeld naar aard en schaal. Zo willen we bijvoorbeeld de mini-campings de ontwikkelingsmogelijkheid geven in diversiteit van aanbod. Ook vinden we het belangrijk dat er jaarrond en slechtweer voorzieningen zijn in onze gemeente (zoals Swimfun). Daarnaast zijn we een voorstander van meer nieuwe, eigentijdse en avontuurlijke actieve vormen van recreatie. Tenslotte wil het CDA dat de laatste ontbrekende schakels in het fietspadennetwerk worden aangelegd.

Een aandachtspunt voor het CDA is het onrechtmatig recreatief gebruik van

woonhuizen. Dit gaat ten koste van onze beschikbare woningvoorraad en bovendien komt het niet ten goede aan de leefbaarheid van De Fryske Marren.

CDA De Fryske Marren wil

- een gevarieerd recreatief aanbod
- dat de laatste ontbrekende schakels in het fietspadennetwerk worden aangelegd
- aandacht voor onrechtmatig recreatief gebruik van woonhuizen

1.4. Leefbaarheid, verenigingen, sport en cultuur

Vrijwilligers, mensen die zich met hart en ziel inzetten voor een ander, vormen een onmisbare schakel in de binding en leefbaarheid van onze dorpen, wijken en buurten. Van dorpshuis tot sportclub en van muziekclub tot verzorgingstehuizen: overal zien we de kracht van de vrijwilliger. Om het rijke verenigingsleven toekomstperspectief te bieden is het belangrijk dat jonge mensen in onze gemeente kunnen blijven wonen en werken. Zij zijn nodig als actief lid, als bestuurslid, als vrijwilliger. Een vrijwilligerswaardering is ingevoerd in De Fryske Marren. Hier zijn we blij mee. Daarnaast zien we een rol voor de welzijnsorganisatie De Kear om het aanspreekpunt te zijn voor vrijwilligers om hen wegwijs te maken in regelgeving en ondersteuning.

De gemeente heeft richting de verenigingen een faciliterende rol. Het moet leuk zijn om iets te organiseren. Natuurlijk zijn er regels en afspraken nodig, maar deze moeten niet knellend en demotiverend werken. Vergunningverlening moet aangepast worden naar aard en schaal van het evenement.

Naast de faciliterende rol richting verenigingen zien we ook heel veel initiatieven van inwoners om de leefbaarheid te vergroten. De dorpencoördinator is het

aanspreekpunt voor de dorpen, voor andere initiatieven zou een ontwikkelcoördinator initiatieven verder kunnen brengen. Dit ontlast de inwoner en zorgt voor een grotere kans op resultaat.

Het afgelopen jaar is door de coronapandemie voor veel verenigingen een zwaar jaar geweest. Niet meer samen sporten of muziek maken, elkaar niet meer ontmoeten. En nu alles weer een beetje op gang komt blijkt dat veel mensen een andere invulling aan de vrijgekomen tijd hebben gegeven, terwijl anderen om gezondheidsredenen niet meer terugkeren bij de vereniging. Ook financieel trekt dit een zware wissel op het verenigingsleven. Op initiatief van het CDA is er een coronafonds in het leven geroepen waarop verenigingen en maatschappelijke organisaties die in financiële problemen zijn gekomen een beroep kunnen doen. We willen het geld dat bestemd was voor het Coronafonds, maar (nog) niet is gebruikt, niet laten terugvallen naar de Algemene Reserve, maar blijven bestemmen voor verenigingen en maatschappelijke organisaties om hen financieel te ondersteunen als zij alsnog in de problemen komen door de corona of initiatieven ontplooiën om de leefbaarheid een nieuwe impuls te geven.

CDA De Fryske Marren wil

- dat De Kear het aanspreekpunt is voor vrijwilligers
- vergunningverlening evenementen aanpassen naar aard en schaal van het evenement
- een ontwikkelcoördinator voor inwonersinitiatieven
- het Coronafonds behouden voor verenigingen en maatschappelijke organisaties
- bij burgerinitiatieven in een vroeg stadium duidelijkheid geven over de kans van slagen en als gemeente de kar trekken als de initiatieven moeizaam van de grond komen

- kwalitatief goede dorpshuizen en MFC's, hier moet in geïnvesteerd worden door de gemeente
- dat evenementen rondom de jaarwisseling (financieel) worden ondersteund
- evenementenkalender evalueren met name op de indeling in categorieën en de aanmelding in relatie tot het daadwerkelijk plaatsvinden van het evenement

1.5. Sport

Bewegen is heel belangrijk, als ontspanning en als voorwaarde voor een gezond leven. Maar sport heeft ook een andere functie: het brengt mensen samen en maakt mensen weerbaar. Sport speelt ook een belangrijke rol bij het overbrengen van normen en waarden en vaardigheden die in het gewone leven onmisbaar zijn, zoals teambelang en respect voor de ander.

Sport draagt bij aan een fitte en vitale samenleving. Een gezonde en actieve leefstijl voor alle inwoners, waarbij iedereen wordt uitgedaagd om te bewegen draagt bij aan een gelukkige en gezonde gemeente. Jong geleerd is oud gedaan.

Kinderen zitten steeds meer, zowel op school als in hun vrije tijd. Juist deze groep moet worden uitgedaagd om te sporten en ervaren dat sporten leuk is. Om alle kinderen te bereiken is het belangrijk om ook als gemeente in te zetten op goed

bewegingsonderwijs op de scholen door bijvoorbeeld vakleerkrachten in te zetten. Regelmatig en voldoende sporten en bewegen heeft een grote preventieve kracht.

Veel inwoners sporten en bewegen bij verenigingen of sportscholen, maar sporten en bewegen in de openbare ruimte, zoals wandelen, fietsen en hardlopen wint aan populariteit. Al voor de coronapandemie was dit het geval en dit zal de komende jaren verder stijgen is de verwachting. Een omgeving die uitnodigt tot bewegen draagt bij aan gezondere inwoners. Naast het faciliteren en ondersteunen van de sportverenigingen moeten we dus ook zorgen voor een 'beweegvriendelijke' en veilige buitenruimte. Hiermee draagt de gemeente bij aan het verlagen van de drempel om voldoende te bewegen en zo lang als mogelijk fit en vitaal te blijven. Verenigingen zouden kunnen inspelen op de veranderende behoeftes in de samenleving, door bijvoorbeeld vaker activiteiten te organiseren waaraan ook niet-leden kunnen deelnemen, of door hun accommodatie ook beschikbaar te stellen aan andere verenigingen of organisaties. Verenigingen die dit soort activiteiten initiëren kunnen een financiële bijdrage aanvragen.

Naast sport en bewegen is gezonde voeding een belangrijke pijler in de preventieve gezondheidszorg. Gezonde voeding draagt bij aan het voorkomen van obesitas. De gemeente kan hier een bijdrage aan leveren door het promoten en belonen van gezonde (sport)kantines.

Sportaccommodaties in de gemeente zouden maximaal moeten worden benut voor sport, bewegen, cultuur en maatschappelijke functies. Accommodaties kunnen ruimer worden opengesteld. Denk hierbij aan vakanties en lege tussenuren, zodat verenigingen en inwoners meer gebruik kunnen maken van de huidige accommodaties. Vanuit de gebruikers

is er de vraag om de bezetting van de accommodaties online te kunnen inzien om zo de lege uren ook te kunnen gebruiken om bijvoorbeeld een extra training in te plannen.

Veel verenigingen zijn teleurgesteld over de tariefsverhogingen voor het gebruik van gemeentelijke accommodaties. Het CDA wil dat de tarieven in de pas lopen met de buurgemeenten. Daarnaast moeten de hogere tarieven resulteren in een kwaliteitsverbetering van de sportaccommodaties. Er is een aantal maatregelen dat de tevredenheid van de gebruikers zal verhogen. Het online reserveringssysteem is daar één van, maar ook alle accommodaties (binnensport) voorzien van Wi-Fi en een geluidsinstallatie. Zowel Wi-Fi als een geluidsinstallatie zijn niet meer weg te denken uit sportlessen in het onderwijs of bij een vereniging, denk aan het doorgeven van scores bij wedstrijden, enz.

CDA De Fryske Marren wil

- beweegcoaches inzetten voor bewegingsonderwijs
- aandacht voor een 'beweegvriendelijke' en veilige buitenruimte
- dat de gemeente gezonde sportkantines promoot en beloont
- gelijke tarieven met omliggende gemeenten
- sportaccommodaties beter benutten door invoering online reserveringssysteem
- kwaliteitsimpuls sportaccommodaties door ze te voorzien van Wi-Fi en geluidsinstallatie
- kwaliteitsslag sporthallen om de verhoogde tarieven te compenseren

1.6. Cultuur

Naast de vele sportverenigingen kent onze gemeente een grote verscheidenheid aan culturele verenigingen. Ook hier geldt dat deze verenigingen zorgen voor de sociale binding, samen muziek maken of toneelspelen, elkaar ontmoeten, rekening

houden met elkaar, samenwerken, elkaar helpen als het even niet lukt. Allemaal vaardigheden die je ook in je dagelijkse leven nodig hebt.

Het CDA erkent de grote maatschappelijke waarde van de verenigingen, maar ook van de maatschappelijk instellingen, musea en kerken. Het zijn de plekken van ontmoeting en verbinding.

Het CDA vindt het belangrijk om alle kinderen met cultuur in aanraking te brengen. Dat kan door culturele activiteiten op scholen financieel te ondersteunen, maar ook door bijvoorbeeld als tegenprestatie van subsidies schoolklassen in het museum te ontvangen. Verenigingen die culturele activiteiten initiëren kunnen een financiële bijdrage aanvragen.

De Fryske Marren is een Fryske plattelandsgemeente. Veel van onze inwoners spreken Frysk met elkaar en hechten aan tradities die bij onze gemeente horen. Of het gaat om taal of bijvoorbeeld de dorpsfeesten, de boerebrulloft, het concours hippique, de Friese ballonfeesten, de vele muziekkorpsen, de Fryske hynders, het skûtsjesilen, het carbidschieten en ga zo maar door, dit alles hoort bij De Fryske Marren.

Het agrarische landschap met zijn 51 kernen, waaronder één stad, Sleat, de mooie fiets- en wandelpaden en onze prachtige meren typeren de gemeente. Als CDA hechten we aan deze waarden en tradities. De Fryske taal moet zoveel mogelijk gebruikt worden, niet omdat het moet ... maar omdat het mag.

CDA De Fryske Marren wil

- naast de dorpencaroussel een sport- en cultuurcaroussel waarbij de sport- en cultuurverenigingen elkaar kunnen ontmoeten, inspireren en waar verbindingen kunnen worden gelegd
- subsidie voor verbindende activiteiten cultuur
- tradities in stand houden en stimuleren van de Fryske taal

2.1. **Steun voor wie een ander helpt**

Net als in de afgelopen vier jaar pleit het CDA voor ondersteuning en waardering van mantelzorgers en vrijwilligers.

Deze vrijwilligers zijn de olie van onze samenleving. Zij vullen de gaten op die niet gedekt (kunnen) worden door professionals. We willen de dag voor de vrijwilliger en de dag voor de mantelzorger behouden en ook de vakantieweek voor de jonge mantelzorger. Het CDA wil nóg meer oog voor het ontlasten van de mantelzorger, waarbij er moet worden onderzocht waar behoefte aan is, zodat de gemeente hier zorg voor kan dragen.

2.2. **Familie en gezin**

Het CDA kijkt niet alleen naar de kansen voor iedere inwoner op zich, maar willen we ook aandacht voor familie en gezin. De vraag of De Fryske Marren aantrekkelijk genoeg is en of in de verschillende levensfasen voldoende aanbod van voorzieningen is, moet positief beantwoord kunnen worden. Het start al met de zorg, kinderopvang en scholen. Voor de laatste twee geldt dat deze goed en veilig bereikbaar moeten zijn en dat er voldoende aanbod is.

Voor de zorg geldt (zie ook bij jeugdhulp en Wmo): één gezin, één plan. Het CDA zou graag willen dat er gekeken wordt of de werkwijze in de gemeente Nijmegen - namelijk een vaste gezinswerker - toepasbaar is in De Fryske Marren. De basis van deze werkwijze is om direct aan de slag te gaan, in plaats van eerst een analyse te maken. De problemen van de gezinnen kunnen hiermee sneller worden opgepakt zodat sneller de juiste zorg geboden kan worden. Bovenstaande is alleen mogelijk in een veilige omgeving.

Bij problemen in de relationele sfeer bieden we laagdrempelige hulp. Wij kijken daarbij als eerste naar het belang van de kinderen, zonder het gezin als geheel uit het oog te

verliezen. We zetten in op woonvormen die tijdelijke opvang bieden voor ouders met kinderen in een echtscheidingssituatie, in plaats van huisvesting op campings.

Naast veiligheid binnen het gezin, vinden we veiligheid op straat van groot belang. We zien op dit moment samenwerking tussen de buurtagent en bijvoorbeeld welzijnswerk en dorpencoördinatoren. Deze vorm van samenwerking willen we behouden en versterken.

CDA De Fryske Marren wil

- dat er gekeken wordt of de werkwijze in de gemeente Nijmegen, één vaste gezinswerker, ook toepasbaar is in De Fryske Marren
- tijdelijke opvang voor ouders en kinderen in echtscheidingssituaties

2.3. **Armoede en schulden voorkomen**

In De Fryske Marren is in 2020 het beleid "Armoede en schulden samen aanpakken van preventie tot nazorg" voor de komende vijf jaar vastgesteld. Dit beleidsplan is samen met vrijwilligers en professionals tot stand gekomen. Deze werkwijze biedt goede handvatten om in een vroeg stadium inwoners te helpen met geldproblemen en daardoor erger te voorkomen. De geldcoaches zijn onmisbaar en die willen we zeker behouden. Zij komen bij de mensen thuis om te kijken of ze hulp kunnen bieden. Daarnaast wordt er intensief samengewerkt door organisaties zoals De Kear, vrijwilligersorganisaties en andere betrokken partijen om in een vroeg stadium te signaleren of inwoners te maken hebben met schulden of geldproblemen. We zijn blij dat door een wijziging in de Wet gemeentelijke schuldhulpverlening woningbouwcorporaties, nutsbedrijven en zorgverzekeraars aan de gemeente door kunnen geven wanneer er betalingsproblemen zijn. Hierdoor komen de geldcoaches in een vroeg stadium bij de mensen thuis om te helpen met

hun geldvraagstukken, en kunnen dan helpen voorkomen dat mensen in de schuldhulpverlening terecht komen.

We zien in De Fryske Marren een belangrijke rol voor de voedselbanken. Deze vrijwilligers zijn de ogen en de oren van de samenleving. Nieuwe initiatieven kunnen mogelijk bij de voedselbanken aanhaken. Mochten er problemen zijn met de huisvesting van de voedselbanken, dan moet de gemeente hulp bieden. We vinden wel dat de gemeente mensen zo goed mogelijk moet helpen om bezoek aan de voedselbank te voorkomen. Door samen te werken kan er ingezet worden op hulp aan de mensen die door omstandigheden gebruik moeten maken van de voedselbank.

Wat het CDA zorgen baart is dat er nog steeds te veel kinderen in armoede leven. We zijn blij met Sam&, het samenwerkingsverband van Leergeld Nederland, Jeugdfonds Sport&Cultuur, het Nationaal Fonds Kinderhulp en Stichting Jarige Job. We zien graag dat kinderen hier terecht kunnen voor lokale activiteiten, een mooi voorbeeld hiervan is de zomerpas. Met deze pas kunnen kinderen uitjes kiezen, bijvoorbeeld naar Swimfun of naar Speelpark Sybrandy's. Wat ons betreft mag de bekendheid van al deze regelingen worden verbeterd via scholen, sportclubs en culturele verenigingen.

Ook maken we ons zorgen over de jongeren schuldbroematiek. We willen deze jongeren in beeld krijgen en een pilot starten om hen te helpen bij het oplossen van hun problemen, waardoor ze weer perspectief krijgen.

De minimaregelingen (bibliotheekpas en een vrij besteedbaar bedrag van 140 euro) voor volwassenen worden nu toegekend op basis van de inkomensnorm van 110% van de geldende bijstandsnorm. Er is wel maatwerk op basis van het besteedbaar inkomen. Blijkt

op basis van de evaluatie dat de gemeente onvoldoende inwoners bereikt, dan wil het CDA de inkomensgrens verruimen naar 120% van de bijstandsnorm.

CDA De Fryske Marren wil

- meer bekendheid voor de regelingen m.b.t. kinderarmoede
- een pilot starten voor de jongeren met schuldbroematiek
- de inkomensnorm minimaregeling naar 120%

2.4. Jeugdhulp en Wmo

Het principe 'één gezin, één plan' moet leidend zijn bij de hulpverlening. Heel concreet betekent dit dat er één aanspreekpunt voor een gezin in het gemeentehuis moet zijn. Om de juiste zorg te kunnen bieden is het van belang om op een makkelijke manier toegang tot deze zorg te krijgen. De Wmo (Wet maatschappelijke ondersteuning) is vaak wel bekend onder de inwoners, jeugdhulp kun je via verschillende ingangen opstarten. Naast het zelf om hulp vragen, is het belangrijk dat ook anderen, zoals jongerenwerkers, vrijwilligersorganisaties, De Kear, de kerken en andere instanties, signalen m.b.t. hulpvragen opvangen.

Als CDA willen we meer samenwerking mogelijk maken tussen jeugdzorg en passend onderwijs.

Het doel van passend onderwijs zit in de naam: leerlingen onderwijs bieden dat bij ze past. Daarvoor krijgen leerlingen ondersteuning als het nodig is. Als dat lukt, dan zijn er geen leerlingen meer die thuiszitten of niet op het juiste niveau onderwijs krijgen. Vaak is het niet duidelijk of bepaalde zorg onder passend onderwijs of jeugdzorg valt. Dit moet geen discussie zijn, maar de best passende hulp voor de jongere moet centraal staan in plaats van de discussie over de financiering van de zorg. Het zou mooi zijn dat de zorg bijvoorbeeld

aanwezig is in scholen voor speciaal onderwijs.

We zien bij de Wmo dat door het abonnementstarief de uitgaven voor gemeenten erg hoog zijn geworden. We blijven inzetten op de eigen verantwoordelijkheid en ook willen we het signaal naar Den Haag afgeven dat gemeenten meer middelen tot hun beschikking moeten krijgen om te voorkomen dat o.a. hierdoor de gemeentefinanciën onder druk komen te staan.

CDA De Fryske Marren wil

- meer samenwerking tussen jeugdzorg en passend onderwijs

2.5. *Iedereen moet mee kunnen doen*

Goed samenleven sluit niemand uit. Dat betekent dat een samenleving waarin voor bepaalde mensen of groepen geen plek is, incompleet en onvolmaakt is. Ons ideaal is een inclusieve samenleving. Een samenleving waarin iedereen ertoe doet en die mensen insluit in plaats van uitsluit. Het uitgangspunt is: iedereen doet (naar vermogen) mee.

Mensen met een beperking moeten volledig mee kunnen doen in de samenleving. Sport, bewegen en cultuur moet voor iedereen toegankelijk zijn. Waar mogelijk willen we dat mensen met en zonder beperking samen kunnen sporten en bewegen, samen van culturele activiteiten kunnen genieten en beoefenen. Openbare gebouwen moeten voor ieder goed toegankelijk zijn en bij maatschappelijk belangrijke voorzieningen zorgen we voor voldoende gehandicaptenparkeerplaatsen. Daarnaast vinden we de toegankelijkheid voor mensen met een lichamelijke of geestelijke beperking van belang. De gemeente moet zich inzetten om samen met hen knelpunten op te lossen. We hebben extra aandacht voor de geestelijke gezondheidszorg. We willen

schrijnende situaties en verward gedrag op straat voorkomen door betere samenwerking tussen instellingen en maatschappelijke partners. Ook hebben we aandacht voor de samenwerking tussen de politie en de GGZ. Buurtbewoners kunnen 24 uur per dag terecht bij een centraal telefoonnummer als zij zich zorgen maken over een buurtgenoot. De coronacrisis heeft ook geestelijk zijn tol geëist bij mensen. Wij bieden inwoners zoveel mogelijk hulp en ondersteuning om de gevolgen te verwerken en het leven weer op te pakken.

CDA De Fryske Marren wil

- dat de gemeente zich inzet om samen met lichamelijk of geestelijk beperkte mensen, knelpunten op te lossen zodat iedereen mee kan doen in de samenleving.
- een betere samenwerking tussen instellingen en maatschappelijke partners om schrijnende situaties en verward gedrag op straat te voorkomen

2.6. *Laaggeletterdheid*

In De Fryske Marren is er de afgelopen periode ingezet op het bespreekbaar maken van laaggeletterdheid, door het inzetten van een ambassadeur laaggeletterdheid. Ook in onze gemeente wonen mensen die moeite hebben met lezen en/of schrijven. Voor hen zijn brieven die ze van de gemeente en/of andere instanties krijgen vaak moeilijk te begrijpen. Deze brieven kunnen in de bibliotheek door de 'brievenwasserette'; ze worden opnieuw geschreven, maar dan in een meer begrijpelijke taal. Gemeente De Fryske Marren heeft aan dit project meegedaan met als resultaat begrijpelijke brieven en andere communicatie op verschillende afdelingen. Wij willen dit uitbreiden en daarnaast deze brievenwasserette blijvend onder de aandacht brengen van met name zorgpartners via de bibliotheek en sociaal werk De Kear.

Daarnaast zetten we in op meer bekendheid van het brede aanbod van de bibliotheek. Mensen kunnen daar ook terecht voor vragen over of problemen met digitalisering maar ook met vragen over bijvoorbeeld geldzaken. Hierdoor kan er op een laagdrempelige manier ook aandacht gegeven worden aan lezen en schrijven.

Naast bovenstaande willen we via het platform armoede en schulden (maatschappelijke organisaties nemen hieraan deel) voorlichting geven over het herkennen van lees- en schrijfproblemen en ook de brievenwasserette blijvend onder de aandacht brengen. Naast het platform armoede en schulden en de zorgsector willen we dat de bedrijvencontactfunctionarissen handvatten krijgen om werkgevers er op te wijzen waar ze terecht kunnen wanneer ze problemen met armoede en schulden en laaggeletterdheid signaleren. Dit moet binnen de organisatie één aanspreekpunt zijn.

2.7. Jongeren moeten kansen krijgen

We willen volop inzetten op de ontwikkeling van onze jeugd. Dat begint met een kansrijke start in samenwerking met verloskundigen, zodat tijdens de zwangerschap de mogelijk kwetsbare gezinnen kunnen worden gesignaleerd. Voor de leeftijd tussen nul en vier jaar is het aanbod van voor- en vroegschoolse educatie en de mogelijkheid voor peuter- en kinderopvang.

Voor onderwijs ligt er een rol voor de gemeente op het gebied van huisvesting. Het CDA wil dat de gemeente samen met het onderwijs kijkt naar de meest passende oplossing voor een gebied, met voldoende spreiding en kwaliteit van het onderwijs.

In onze gemeente zijn drie scholen voor voortgezet onderwijs. De drie scholen zijn samen met het bedrijfsleven/instellingen

en de gemeente gestart met de verbinding Onderwijs, Ondernemers en Overheid (drie O's) binnen De Fryske Marren. Het CDA wil dat de gemeente hierin de regierol pakt en hier geld voor vrijmaakt om deze regierol waar te kunnen maken. Doel van de verbinding van de zogenaamde drie O's is om de jeugd een opleiding te laten kiezen die bij hen past en waarmee ze op de langere termijn perspectief op duurzaam werk hebben.

Daarnaast is het belangrijk dat bedrijven in onze gemeente zich openstellen voor stageplaatsen, bijvoorbeeld voor MBO of hoger onderwijs. Vanuit de regierol kan ook de verbinding met het MBO en hoger onderwijs plaatsvinden. Via de bedrijvencontactfunctionarissen kan een tekort aan stageplekken bij bedrijven kenbaar worden gemaakt.

Jongeren krijgen op dit moment een brief van de gemeente als ze 18 jaar worden. Hierin staat wat er gaat veranderen, om hen alert te maken op de financiële consequenties. Deze attentie willen we behouden. Daarnaast willen we ook binnen de verschillende afdelingen een soepele overlap van onderwijs naar vervolgonderwijs, werk of zorg.

We willen voorkomen dat jongeren vroegtijdig school verlaten zonder diploma. De resultaten in de regio Zuidwest-Fryslân zijn goed, door een optimale inzet van onze leerplichtconsulenten samen met de scholen. Dit willen we behouden. Daarnaast zetten we in op het zo snel mogelijk toe leiden naar werk. Dit kan via scholing of via het re-integratiebedrijf. Iedereen die een uitkering aanvraagt, moet een tijdje de tijd hebben om werk te vinden. Daarnaast moet er gekeken worden of er nog scholing nodig is. Mocht dat allemaal niet lukken, dan moet er gekeken worden naar de kans op werk.

In de afgelopen vier jaar is er intensief contact geweest tussen het CDA en jongeren uit onze gemeente o.a. door het Jongeren(Wissel)debat, de jongeren-appgroep en stagiaires bij de fractie. De jongeren hebben meegedacht bij belangrijke thema's. Dit willen we de komende periode voortzetten. De ideeën van deze jongeren voor De Fryske Marren zijn - zoals in het voorwoord al aangegeven - te lezen in het laatste hoofdstuk. Het belangrijkste aandachtspunt dat werd genoemd door de jongeren is het gebrek aan woningen. Daarom is het belangrijk dat we ons inzetten voor betaalbare starterswoningen (zie hoofdstuk Wonen).

Daarnaast moeten we zorgen dat er genoeg plekken zijn waar jongeren bij elkaar kunnen komen. Hierbij denken we aan locaties als "de Wissel" maar ook de verschillende jeugdketen in De Fryske Marren vindt het CDA belangrijk. Met betrekking tot de jeugdketen willen we dat de gemeente te werk gaat volgens het 'Gaasterlands model'. Dit betekent toezicht van de Brandweer op brandveiligheid, regelmatig bezoek van de jeugdwerker, en de verantwoordelijkheid bij de locatie verstrekker.

Voor alle jongeren is het belangrijk dat ze in hun buurt mee kunnen doen bij een vereniging of club. Als CDA vinden we dat de gemeente er voor moet zorgen dat alle jongeren deel kunnen nemen aan een club of vereniging (zie hoofdstuk armoede en schulden voorkomen).

Ook willen we graag weer projecten opstarten waarbij jongeren naar het gemeentehuis komen. We denken dan bijvoorbeeld weer aan een "eigenwijs dag" waarbij je met je hele klas een dag "de gemeenteraad" mag zijn, waarbij de gemeente het project van de winnaar ook echt gaat realiseren.

CDA De Fryske Marren wil

- dat de gemeente de regierol in de verbinding Onderwijs - Ondernemers - Overheid pakt en hiervoor geld beschikbaar stelt
- zich blijvend laten voeden door onze jongeren-appgroep
- betaalbare starterswoningen voor jongeren
- meer/behoud van plekken waar jongeren bij elkaar kunnen komen, zoals 'de Wissel'
- een goed jeugdketenbeleid naar voorbeeld van het 'Gaasterlands model'
- politieke projecten voor kinderen en jongeren, zoals een 'eigenwijs-dag'

2.8. Ouderen

Ouderen maken een zeer belangrijk onderdeel uit van onze gemeentelijke samenleving. Wij willen dat ook zij zo lang mogelijk meedoen en zich kunnen ontplooiën. We zetten ons in om eenzaamheid onder onze inwoners, en vooral ook bij ouderen, zoveel mogelijk tegen te gaan. We zetten extra in op het bevorderen van contact tussen ouderen en jongeren, bijvoorbeeld vanuit de maatschappelijke dienstplicht. Maar wij willen ook dat scholen, bedrijven (MKB) en verenigingen vaker een beroep doen op ouderen om als vrijwilliger, coach of mentor hun kennis en ervaring te delen met jongere generaties.

Beleid moet in overleg met de belangenorganisatie voor ouderen in onze gemeente, Fryske Marren Vitaal, worden ontwikkeld, geëvalueerd en geactualiseerd.

Vervoersmogelijkheden voor senioren en mensen met een beperking moeten binnen de gemeente op orde zijn.

CDA De Fryske Marren wil meer variatie in het aanbod van woonvormen voor ouderen in de nabijheid van zorg. Hofjes en

kleinschalige appartementencomplexen zijn een aantrekkelijk alternatief voor ouderen die wel op zichzelf willen blijven wonen, maar niet langer de zorg voor een heel huis willen hebben.

Op hogere leeftijd worden ouderen kwetsbaarder voor oplichting en kleine criminaliteit, ook via het internet. Dit heeft een grote impact op hun gevoel van veiligheid. We zetten daarom in op meer voorlichting en extra aandacht voor meldingen en aangiftes van ouderen door politie, banken en bedrijven.

CDA De Fryske Marren wil

- dat Fryske Marren Vitaal betrokken wordt bij beleidsvraagstukken op het gebied van ouderen
- meer variatie in het aanbod van woonvormen voor ouderen in de nabijheid van zorg, bijvoorbeeld woonhofjes
- meer aandacht voor ondermijning van ouderen

2.9. Inzetten op preventie en gezond leven

Hoe belangrijk gezondheid is, hoeven we niet uit te leggen. In de afgelopen twee jaar hebben we gezien hoeveel impact corona had en nog steeds heeft op ons leven. Het beleid in De Fryske Marren heeft de volgende speerpunten:

1. Gezondheid in de omgeving
2. Levensverwachting kwetsbare inwoners verhogen
3. Aan de slag met de druk op het dagelijks leven bij de jeugd
4. Vitaal ouder worden
5. Gezonde leefstijl (overgewicht, problematisch alcoholgebruik, drugsgebruik en roken).

Het uitgangspunt bij bovenstaande is positieve gezondheid. Dat betekent dat er wordt gekeken naar het vermogen dat je hebt om om te gaan met de

omstandigheden. Er wordt gekeken naar bijvoorbeeld de invloed van je leefomgeving, armoede en stress op je gezondheid.

Als CDA willen we het bovenstaande beleid voortzetten. De concrete acties die daarbij horen, zijn de volgende:

- Doorgaan met het bezoeken van kwetsbare wijken en gezonde leefstijl onder de aandacht brengen in samenwerking met de scholen. Inzetten op bestrijden van overgewicht.
- Scholen ondersteunen bij bewegingsonderwijs (beweegsportcoaches).
- Scholen helpen het concept 'gezonde school' over te nemen (bijvoorbeeld de watertappunten).
- Zoveel mogelijk inzetten op rookvrije generatie. Positieve initiatieven in het zonnetje zetten.
- Samenwerken met het sportbedrijf om te kijken waar het goed gaat met beweeginitiatieven en waar er een tandje bij kan.
- In overleg met Fryske Marren Vitaal en het sportbedrijf een actieplan vitaal ouder worden maken.
- Per dorp/stad/wijk waar drugsproblematiek is, samenwerken met ketenpartners (welzijnswerk, dorpsbelang, jeugdwerk, politie, dorpencoördinator) om hier een plan van aanpak voor te maken.

2.10. Participatie en inburgering

Kort gezegd: het mee kunnen doen in De Fryske Marren. Als het nu gaat om werk, sport, cultuur, onderwijs of vrijwilligerswerk, het moet voor iedereen mogelijk zijn. Doel is om zoveel mogelijk inwoners, binnen hun mogelijkheden, door te laten stromen naar werk. Dit doen we door zo snel als mogelijk te kijken wat iemand nodig heeft om aan het werk te gaan. Dit kan scholing, een werkervaringsplek of weer arbeidsfit worden, zijn. Op dit moment gebeurt dit door de medewerkers van de Wurkjouwer (arbeidsfit) en Pastiel (re-integratie □ toeleiden naar werk).

In sommige gevallen lukt het niet om deel te nemen aan het arbeidsproces. Als CDA vinden we dat er dan naar andere mogelijkheden gekeken moet worden zoals vrijwilligerswerk of bijvoorbeeld meedoen met het project Sociaal Goud (werkzoekenden worden buddy van een inwoner in onze gemeente die hier behoefte aan heeft. Meestal zijn dit oudere mensen). Mocht de inwoner niet verder komen via Pastiel of de Wurkjouwer, dan komt naar onze mening de gemeente weer in beeld om te kijken wat dan passend is. Op deze manier kunnen onze inwoners, op wat voor manier dan ook, weer meedoen in onze gemeente. Het CDA vindt het belangrijk dat er altijd gekeken moet worden wat op de lange termijn het beste is voor onze inwoner. Soms zitten er beperkingen in de wetgeving, maar er moet altijd gekeken worden naar de mogelijkheden die er wél zijn.

In De Fryske Marren zijn mooie voorbeelden van bedrijven die oog hebben voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Dit geldt zowel voor inwoners die hun leven lang al in De Fryske Marren wonen, als voor nieuwkomers. Het zou mooi zijn dat deze bedrijven een waardering krijgen, zodat ze een voorbeeld voor anderen kunnen zijn.

Voor inwoners waar meedoen niet meer lukt is er de mogelijkheid om beschut werk te krijgen of een plek in de dagbesteding. Het CDA vindt het belangrijk dat we als gemeente altijd kijken of er een mogelijkheid is om door te leren. Zo voorkom je dat iemand altijd op dezelfde plek blijft, terwijl hij/zij meer gebaat is bij een andere plek om mee te doen.

Nieuwkomers in onze gemeente vallen onder de nieuwe wet inburgering. Dat betekent dat de gemeente de regie voert over de inburgering, maar de nieuwkomer blijft zelf verantwoordelijk. Doel is om zo snel mogelijk de taal te leren en mee te doen in De Fryske Marren. Het CDA vindt het belangrijk dat de ondersteuners van onze nieuwe inwoners bekend zijn met de cultuur van het land van herkomst. Dit heeft voordelen bij het begeleiden naar werk, maar ook voor de ondersteuning van de ouders en kinderen als het gaat om bijvoorbeeld leerplicht.

CDA De Fryske Marren wil

- dat ondersteuners van nieuwe inwoners bekend zijn met de cultuur van het land van herkomst
- bedrijven die oog hebben voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt in het zonnetje zetten

3.1. **Werkgelegenheid**

Gemeente De Fryske Marren is bij uitstek een plattelandsgemeente, waarbij de maakindustrie, de landbouw, recreatie en toerisme de stuwende sectoren zijn. We vinden het belangrijk dat het goed wonen en recreëren is onze gemeente, maar het belangrijkste is dat er ook een goede boterham wordt verdiend.

Het CDA is er geen voorstander van om een forensengemeente te worden. Het CDA is voor directe werkgelegenheid over de gehele gemeente, niet alleen in de grote kernen, wel beoordeeld naar aard en schaal. Werken dichtbij huis zorgt voor minder woon-werkverkeer, en is dus ook beter voor het milieu, en draagt bij aan de leefbaarheid van de kernen.

Vrijkomende boerderijen bieden een mooie kans voor invulling van kleinschalige combinaties van wonen en werken. We moeten zorgen voor werkgelegenheid voor jongeren met verschillende opleidingsniveaus om deze voor onze gemeente te kunnen behouden. Er moet voldoende worden geïnvesteerd in de elektrische infrastructuur, zodat dit geen belemmering wordt voor nieuwe bedrijven. Dit is een voorwaarde om voldoende industrieterreinen beschikbaar te kunnen houden voor nieuwe bedrijven. Als CDA erkennen we het grote belang van de bedrijven-contactfunctionaris in zowel zijn adviserende rol als ook verbinder van de bedrijven onderling. Het CDA wil inzetten op het actief binnenhalen van innovatieve bedrijven naar onze gemeente, dit biedt mooie kansen voor jongeren en onderwijs.

CDA De Fryske Marren wil

- geen forensengemeente worden
- voldoende werkgelegenheid, met name voor onze jongeren
- innovatieve bedrijven naar onze gemeente halen

3.2. **Gemeentefinanciën**

Alle genoemde plannen en ideeën in dit verkiezingsprogramma moeten gefinancierd worden uit de middelen die we binnen de gemeente tot onze beschikking hebben, met een nadrukkelijke inzet op cofinanciering door provincie, rijk en Europa. Het CDA gaat uit van een positieve herverdeling van het gemeentefonds, zodat er geïnvesteerd kan worden in het mogelijk maken van de plannen genoemd door onze inwoners en belangenverenigingen.

CDA De Fryske Marren wil

- gezonde gemeentelijke financiën en nadrukkelijke aandacht voor cofinanciering door provincie, rijk en Europa

3.3. **Landbouw**

De mogelijkheid om te wonen, werken en recreëren in één van de mooiste gemeenten van ons land, is voor een groot deel te danken aan de agrariërs in onze gemeente. Zij onderhouden met hun werkzaamheden een groot deel van het groene oppervlak en zorgen met hun dieren in de weilanden voor prachtige plaatjes.

Ook zorgt de agrarische sector direct en indirect voor een groot aandeel in de werkgelegenheid in De Fryske Marren en dragen ze substantieel bij aan onze economie. Ook op maatschappelijk vlak draagt de sector haar steentje bij met bijvoorbeeld het beschikbaar stellen van weilanden, machines en materiaal bij dorpsfeesten of andere evenementen. We moeten er zorg voor dragen dat we een leefbaar platteland behouden, anders raken we veel moois kwijt.

Het is een sector die we moeten waarderen en dat doen we als CDA de Fryske Marren zeker.

Voor het CDA is naast normen en waarden ook het rentmeesterschap een belangrijk

thema. We willen de aarde met al haar facetten goed doorgeven aan de volgende generatie. Boeren zijn een goed voorbeeld van hoe je goed rentmeesterschap in de praktijk brengt. In onze gemeente zijn zij continue bezig hun bedrijf zo goed mogelijk door te geven aan de volgende generatie, vaak al vele generaties lang. Dit houdt in dat ze een stip op de horizon hebben, het doorgeven van het bedrijf, en met alle dingen die ze tegenkomen op de op route daar naar toe zo goed mogelijk proberen om te gaan. Als CDA de Fryske Marren willen we waar dat kan hen daarbij helpen. Ook willen we de ontwikkeling van de bedrijven in onze gemeente blijven stimuleren. Dit houdt niet alleen groeien in.

Het CDA ziet de landbouw ook als oplossing van veel maatschappelijke uitdagingen. Met onderwerpen als het opwekken van groene energie, biodiversiteit en natuurbeheer beginnen we weinig zonder boeren die mee willen helpen. Als CDA vinden we dat de gemeente hier ook actief aan mee moet denken. Natuurlijk gaat het op vrijwillige basis en wij begrijpen dat niet elke agrariër hier toe in staat is. In een volgend decennium kunnen er ook weer heel andere uitdagingen voor ons liggen waar zij dan hun steentje aan kunnen bijdragen. Het is bij zulke projecten wel belangrijk dat het inkomen van de boer niet onder druk komt te staan.

Het is voor het gemeentebestuur van De Fryske Marren dan ook belangrijk om goed contact met de belangenbehartigers uit de agrarische sector te hebben.

Tenslotte voelen we ons ook verantwoordelijk voor en solidair met mensen die niet in onze gemeente, zelfs niet in ons land wonen. Wat ons betreft is “geen armoede en geen honger in de wereld” één van de belangrijkste doelen van de VN. Daar hebben we als gemeente ook een verantwoordelijkheid. De agrarische sector werkt daar hard voor door het produceren

van de ingrediënten van goede voeding voor vele mensen op onze werldebol. Dat wij toevallig in een gebied wonen waar we goed voedsel kunnen produceren ontslaat ons niet van de menselijke plicht om ook voor anderen voedsel te produceren.

CDA De Fryske Marren

- waardeert de gehele agrarische sector in onze gemeente
- wil door bereikbaar te zijn en goede contacten te onderhouden met boeren en hun vertegenwoordigers, naast de agrariërs staan
- wil de agrarische sector betrekken bij het oplossen van maatschappelijke uitdagingen
- initiatieven van agrariërs die hun bedrijf toekomstbestendig willen maken ondersteunen
- zonnepanelen op daken, niet op goede landbouwgrond
- geen gedwongen opkoop van boeren grond van stoppende boeren gebruiken voor de agrarische sector of woningbouw
- geen uitbreiding Natura-2000 gebieden

3.4. Betaalbaar, behapbaar en met draagvlak

Duurzaam - klimaat - energie - circulair, begrippen met veel raakvlakken. Duurzaam wordt heel vaak gekoppeld aan klimaat, maar duurzaamheid is veel breder. In grote lijnen gaat duurzaamheid over: Hoe gaan wij om met onze omgeving en hoe gaan wij met elkaar om. De Verenigde Naties heeft de Globale Doelen met lokale betekenis opgesteld. Wij onderschrijven deze doelen en vinden dat bij elk besluit wat de gemeenteraad neemt, wordt stilgestaan bij de consequenties voor onze samenleving. Dit ligt heel dicht bij het CDA en onze uitgangspunten. Hoe wij omgaan met de

omgeving heeft veel te maken met het rentmeesterschap; niet verbruiken, maar gebruiken en hergebruiken.

We willen inzetten op het minimaliseren van de hoeveelheid afval. Niet alles is herbruikbaar, bijvoorbeeld elektriciteit en gas. Uiterlijk in 2050 moeten in Nederland alle huizen van het aardgas afgekoppeld zijn. Nu al zijn er huizen die verwarmd worden met een warmtepomp of warmte uit oppervlaktewater. Wij ondersteunen de projecten om dit verder te onderzoeken en uit te breiden. Daarnaast is er nog veel winst te behalen bij het energiezuinig maken van woningen, bijvoorbeeld door isolatie. Woningen zouden zelfvoorzienend moeten zijn.

Elektriciteit wordt zoveel mogelijk duurzaam opgewekt. Landelijk is afgesproken om uiterlijk in 2050 net zoveel elektriciteit op te wekken als dat verbruikt wordt. We zijn dan energieneutraal. Elektriciteit opwekken gebeurt o.a. door zonnepanelen, hiervoor gaan we optimaal gebruik maken van daken. Er is al besloten dat hiervoor een gemeentelijke stimuleringsregeling komt. Wij ondersteunen dit. Belangrijk hierbij is wel dat de infrastructuur van de netcapaciteit vóór alle initiatieven uit op orde is. Energiecoöperaties zijn steeds actiever met het realiseren van zonnedaken waar inwoners aan mee kunnen doen om gezamenlijk stroom op te wekken. Energiecoöperaties houden zich ook bezig met andere vormen van duurzame energie, bijvoorbeeld met warmte-energie uit oppervlaktewater. Wij blijven de energiecoöperaties steunen bij hun initiatieven.

Ook blijven we voorstander van de dorpsmolen waarvan de opbrengst ten goede komt aan het dorp. De gemeente geeft zelf het goede voorbeeld door de gemeenteauto's elektrisch of op blauwe diesel te laten rijden, ook wordt er

door de medewerkers meer vanuit huis gewerkt.

Voor alle beleid rondom duurzaamheid, klimaat, energie en circulair vinden we dat het betaalbaar en behapbaar moet zijn en er moet voldoende draagvlak zijn.

Duurzaamheid is ook hoe wij omgaan met elkaar. Dit past bij de uitgangspunten: Solidariteit, Gespreide Verantwoordelijkheid en Publieke Gerechtigheid. Het CDA gelooft in de kracht van mensen, mensen die samen een gemeenschap vormen of samenwerken in een vereniging. Door met elkaar verantwoording te voelen en verantwoording te nemen voor de eigen omgeving ontstaan er mooie initiatieven. Initiatieven om de eigen omgeving in te richten, maar ook initiatieven om mensen samen te brengen. Als CDA vinden we dat belangrijk, samen initiatief nemen voor een eigen duurzame omgeving en een rijk verenigingsleven waar mensen zich thuis voelen.

CDA De Fryske Marren wil

- inzetten op het minimaliseren van de hoeveelheid afval
- isolatie/energiezuinig maken van huizen; woningen energie-neutraal maken
- zonnepanelen op daken, niet op goede landbouwgrond
- dat de netcapaciteit voor elektriciteit op orde is
- de initiatieven voor innovatieve energiebronnen stimuleren en ondersteunen
- de mogelijkheid van een dorpsmolen waarvan de opbrengst ten goede komt aan het dorp
- inzetten op meer openbare laadmogelijkheden voor elektrische auto's met als streven in elk dorp een openbaar laadstation in 4 jaar
- inzetten op zonnepanelen op daken

Afgelopen jaren heeft de CDA-fractie zich op verschillende manieren laten voeden door jongeren uit onze gemeente. Input uit het Jongerendebat namen we mee naar de fractie. Onderwerpen die op de raadsagenda stonden werden besproken in de jongeren-groepsapp, bij jongeren-zoommeetings of rond de keukentafel. Onze stagiaires brachten de standpunten van de jongeren in bij de fractie.

Bij het schrijven van dit verkiezingsprogramma hebben we hen gevraagd om het laatste hoofdstuk te schrijven; Hoe zien jullie de toekomst van De Fryske Marren?

De speerpunten van de jongeren zijn in de voorgaande hoofdstukken aangegeven in [blauw](#).

Hoe zien wij de toekomst van De Fryske Marren?

In dit hoofdstuk geven wij aan waar CDA De Fryske Marren zich wat ons betreft voor in moet gaan zetten. We hebben met onze app-groep een bijeenkomst gehad waar iedereen zijn input kon geven over wat wij belangrijk vinden. N.a.v. deze bijeenkomst en input via de app of toevoegingen na het schrijven van de eerste opzet is dit hoofdstuk tot stand gekomen. Wij gaan er vanuit dat de CDA-fractie ons verhaal elke keer meeneemt als zij hun standpunt moeten bepalen over de onderwerpen op de raadsagenda.

Om te beginnen vinden wij dat het in onze gemeente heel goed gaat! Maar het is nog niet perfect.

1. Wonen

Het punt wat bovenaan de agenda hoort te staan is de woningbouw. Het gaat momenteel te langzaam met het bouwen van nieuwe woningen. Wij zijn van mening dat in deze tijd elke kans op het realiseren van een woning met twee handen moet worden aangepakt. Hierdoor doen we iets aan de enorme druk die er op dit moment op de woningmarkt is. Ondertussen moeten we wel gaan onderzoeken wat we in de toekomst daadwerkelijk aan extra woningen nodig hebben.

Om het voor starters makkelijker te maken moeten nieuw uit te geven kavels kleiner worden aangeboden, zodat het betaalbaar is. Er moeten ook meer appartementen voor jongeren komen, nieuwbouw of bestaande gebouwen hiertoe ombouwen. Wij hebben namelijk ook de voorkeur voor inbreiding, al moet dat wel met goede afwegingen gebeuren. Het mag niet zo zijn dat de winkelstraat er straks niet meer is omdat elk leegstand pand is omgebouwd naar een woning.

Naast woningen die gemakkelijker te kopen zijn zien wij ook graag meer huurwoningen waar jongeren zich in kunnen huisvesten via de woningcorporaties.

Verder zien we dat koopwoningen worden opgekocht door mensen 'met een grotere beurs'. Als jongeren willen we ook graag de kans krijgen om een oudere woning te kopen en die op te knappen. We zien nu te vaak dat een huis wordt gekocht, plat geschoven en dat er een groot huis op de kavel wordt gebouwd.

2. Lelylijn

In de aanleg van de Lelylijn zien wij momenteel meer nadelen dan voordelen. Het woningtekort wordt nog groter, het gaat ten koste van onze mooie omgeving, en mensen gaan richting de Randstad om te werken voor een hoger loon.

We willen graag onze eigen cultuur bewaren; zoals we hier nu met elkaar leven vinden wij fantastisch. De Fryske taal, de landelijke omgeving, de rust, het ons-kent-ons, de eigenheid van de dorpen en de relaxte sfeer horen bij De Fryske Marren. Die is mooi zoals die is en hoeft niet nog groter.

Liever zien we dat het geld voor de Lelylijn wordt geïnvesteerd in een aquaduct bij de Skarsterrien, zoals in het CDA-verkiezingsprogramma staat, en in het optimaliseren van het openbaar vervoer. Meer busritten, maar vooral betere aansluiting op de overstapplaatsen, zodat je niet meerdere keren een half uur moet wachten.

3. Landbouw

Wij zijn tegen de landelijke geluiden die we momenteel horen. In onze gemeente mogen geen boeren gedwongen worden opgekocht. De boeren vormen ons mooie landschap. We wonen ook in een echte landbouwgemeente; zo voelen wij dat.

Als er boeren willen stoppen kan dat een ontwikkeling zijn voor een andere boer, maar wij willen ook kijken of we zo'n bedrijf in kunnen zetten voor de woningnood. Eventueel door ruilen. Hier moet de gemeente een actieve rol in nemen. We hoeven niet persé meer natuur; in ieder geval geen uitbreiding van de Natura-2000 gebieden. We vinden het wel belangrijk om de kwaliteit van de bestaande natuurgebieden te behouden, te onderhouden en te verbeteren waar nodig. Dit kan eventueel ook samen met de boeren.

4. Klimaat

Net als ieder ander vinden wij klimaat heel belangrijk. Toch vinden wij wel dat we in De Fryske Marren niet de kar hoeven trekken om de klimaatdoelen te halen.

Momenteel zien we dat het netwerk van de stroombedrijven veel initiatieven vanuit bedrijven remt. Als we dat op orde krijgen kunnen we samen best veel aan het klimaat doen met zonnepanelen op daken en kleine windmolens. Dan hoeven we ook geen grote wind- of zonneparken in ons mooie landschap. Zonnepanelen op landbouwgrond is voor ons geen optie, dat past niet bij meer biodiversiteit. Bovendien zetten wij, als het energievraagstuk echt te ingewikkeld wordt, liever in op kernenergie. En naar de toekomst toe komen er ook nog wel andere oplossingen denken wij. Op de eerste plaats moeten we zorgen voor energie-neutrale woningen.

5. Burgerinitiatieven

Hiervan vinden wij dat er wel wat te verbeteren valt. Er is meer daadkracht en duidelijkheid nodig. Als er een initiatief is, moet in een vroeg stadium de keuze worden gemaakt of het haalbaar is of niet. 'Nee' is dan ook een antwoord. Daarna moet er actie komen, niet alleen maar praten. Voor de gemeente ligt hier ook een taak om meer de kar te trekken als het even wat moeilijker gaat.

6. Openbare gebouwen

Hierbij denken wij aan de sporthallen, mfc's en dorpshuizen etc. Hier moet de gemeente meer geld voor over hebben. Al deze gebouwen moeten op een goed kwaliteitsniveau zijn. Ook kan er niet meer geld van verenigingen die er gebruik van maken gevraagd worden als daar niet een verbetering voor terugkomt. Ook hierbij geldt weer dat er goede en duidelijke afspraken moeten zijn. En als er plannen zijn voor nieuw- of verbouw moet de gemeente meer meewerken en niet plannen terug sturen.

7. Evenementen

Op dit gebied zien wij ook nog kansen, bijvoorbeeld met oud en nieuw. Ook in De Fryske Marren vindt met de jaarwisseling vandalisme plaats. Om dit te voorkomen denken wij dat het goed is om iets te organiseren waar iedereen op af komt. Voorbeeld is het feest in Delfstrahuizen. Zo'n activiteit moet door de omgeving georganiseerd worden. De gemeente moet alleen zorgen dat het mogelijk gemaakt wordt en om initiatieven te stimuleren willen we graag dat er een potje met geld beschikbaar komt om de onkosten van zulke ideeën te vergoeden.

Ook is het in onze gemeente te moeilijk om überhaupt iets te organiseren. Vergunningen worden te ingewikkeld gemaakt en de evenementenkalender werkt averechts. Wij zien graag dat organisaties/evenementen die op de kalender staan ook verplicht worden om iets te organiseren. En voor de vergunningen zou het beter zijn dat je niet zo snel in een hoge categorie belandt (het gaat nu via een puntenscore) waardoor het duur en omslachtig wordt. Hier moeten betere afwegingen gemaakt worden.

Tenslotte willen we de politiek de opdracht meegeven om concreter te worden.

De CDA jongeren-app groep
Bauke, Esther, Irene, Jetske, Lisanne,
Sander, Steven en Wiebe

